

Illés Zoltán

Leszerelés egy konfliktuszónában – Dél-Szudán esete

A tanulmány a két polgárháborút követően 2011 elején függetlenné vált Dél-Szudánban – bonyolult történeti, politikai és katonai viszonyok közepette – folyó leszerelés folyamatát tekinti át.

Dél-Szudán két hosszú és véres polgárháborút vívott a Kartúm központú Észak-Szudánnal. A dél és észak között zajló félszázados fegyveres konfliktus a posztkoloniális Afrika leghosszabb és legvéresebb konfliktusa, melyben az ENSZ adatai szerint több mint hárommillió ember halt meg és közel ötmillió kényszerült elhagyni otthonát, vált belső menekültté (*Internally Displaced Person – IDP*), illetve Szudánt elhagyva külső menekültté. A polgárháborút a *Comprehensive Peace Agreement*, a CPA zárta le 2005-ben. A békemegállapodás nem volt átfogó, mivel Dél-Szudánt csak a *Sudan People's Liberation Movement/Army*, az SPLM/A képviselte, amely a fő, ám nem az egyedüli felkelő erő volt az 1983-tól 2005-ig tartó második polgárháborúban. Északot pedig csak a kormánypárt, a *National Congress Party* (NCP) képviselte, így kimaradtak az északi politikai ellenzéki erők és a sajátos, arab dominanciára és identitásexportra épülő stratégia miatt marginalizált „felkelők”: a dárfúri polgárháború lázadó csoportjai, a Vörös-tenger tartomány beja lázadói és a távoli észak núbiai erői is. A CPA nem is békemegállapodás, csupán egy tűzszüneti egyezmény, amely hatéves átmeneti időszakára végén egy önrendelkezési referendumot helyezett kilátásba a délieknek. A 2011 januárjában megtartott referendu-

mon Dél-Szudán népe dönthetett arról, hogy egységben vagy elszakadásban látja jövőjét. Az ország 1956-os függetlensége óta szinte folyamatos polgárháborút vívó déliek csaknem egyhangúlag a függetlenség mellett döntöttek a népszavazáson. A döntés eredményeképp 2011. július 9-én Dél-Szudán független államként jelenik meg a nemzetközi térben, végleg elválik északtól, és saját útjára léphet.

Dél-Szudán a jelenlegi Szudán földjének egynegyede, 640 ezer km² területű és tízmillió lakosú déli része, melynek fővárosa Dzsuba. A régió olajban gazdag, és rendkívül jelentős nagyságú megművelhető földdel rendelkezik, azonban a hosszú háború miatt a fejlődésben rendkívül leszakadt, függetlensége hajnalán a kontinens legszegényebb és egyik legelmaradottabb térsége. A nyersolajexportot Kartúm szervezte meg, jelentős kínai infrastrukturális beruházások segítségével. Szudán olajának csaknem 80%-át déli területeken termelik, ám mivel délnek nincs tengeri kijárata, az exporthoz szüksége van az északi Port Szudán kikötőjére, valamint az olajat odajuttató két olajvezetékre. A nyersolaj és az olajinfrastruktúra sajátos eloszlása gazdaságilag még hosszú időre – az olajtartalékok kiapadásáig, illetve egy Dzsubát az Indiai- vagy az Atlanti-óceánnal összekötő vezeték megépüléséig – egymásra utalja a két országot.

Az állam kénytelen megbirkózni a három generáción át tartó, változó intenzitású fegyveres konfliktus örökségével. Dél-Szudán még mindig a harcosok földje. A déli kormány rendkívül nehéz államépítési feladatai közül az egyik legfontosabb a leszerelés, amelynek folytatása a harcosok átképzése, az úgynevezett reintegráció, melynek során farmereket, szakembereket képeznének a leszerelt katonákból, illetve milicistákból. A leszerelési folyamat, amelyet az állam sajátos dinamikája miatt az érintett területeken egyszerre kell véghezvinni, a békemegállapodás aláírása után, 2005-ben kezdődött. A leszerelésben az állam partnere és a kormány által létrehozott Dél-szudáni Leszerelési Tanács (*Southern Sudan Disarmament, Demobilization, Reintegration Commission*) támogatója az ENSZ tízezer fős dél-szudáni missziója, a *United Nations Mission in Sudan* (UNMIS).

A leszerelés célpontjai nemcsak a lázadó seregből regionális és a júliusi függetlenség után reguláris hadsereggé avanzsáló *Sudan People's Liberation Army* – SPLA állományának tagjai, hanem a néhol még mindig aktív milíciák és az etnikailag rendkívül megosztott lakosság is. (A függetlenség napján életbe lépő átmeneti alkotmány az SPLA-t átnevezi *South Sudan Armed Forces*-ra (SSAF), így az állam megváltik a régi, polgárháborús időkből származó elnevezéstől.) Dél-Szudánban tömegpusztító fegyverek a híradások és elemzések szerint nincsenek. A leszerelés során begyűjtendő fegyverek nagy része AK-47 gépkarabély és hasonló kézi fegyver, ritkábban rakétavető és járműre szerelhető gépágyú. Mind a civil lakosság, mind a mezőgazdaság fejlesztése és kiterjesztése szempontjából nagy problémát jelentenek a taposóaknák. Bonyolítja a helyzetet, hogy a referendum után a délen felcsapó ellenzéki hangok nem korlátozódnak a politikai párbeszédre és csatározásokra, ha-

nem a térség súlyos háborús örökségének hozadékaként fegyveres lázadások is előfordulnak. Ezekben az esetekben a lázadó tábornok, illetve hadúr saját területén a fel-fegyverzett lakosság körében könnyedén képes toborozni harcosokat, különösen az észak-déli határvidék és az olajkitermelő helyek környékén, ahol a fegyverviselés még ma is elengedhetetlen a jószág és a föld megvédéséhez. A fegyveres lázadások során a taposóaknák telepítése még mindig mindennapos gyakorlat.

A függetlenséghez vezető út

Szudán határait Afrika többi államához hasonlóan az etnikai és hatalmi valóságot negligálásával, csakis geostratégiai érdekeiket figyelembe véve húzták meg az európai gyarmatosítók a kontinensért folyó első versenyfutás során. Szudánt a britek szerezték meg és tették világbirodalmuk részévé a 19. század végén. A gyarmat neve Angol-Egyiptomi Szudán volt egészen az 1956-ban elnyert függetlenségig, ám a tényleges hatalmat a britek gyakorolták. A kondominium létrehozásával a britek Egyiptomnak a Nílus iránti igényére válaszoltak a maguk módján. Szudán határain belül van ugyanis a Nílus vízgyűjtő területének 60 százaléka, és Egyiptom máig tulajdonának tekinti a leghosszabb folyó vizét.

Szudán tartományi székhelye Kartúm lett. A britek hagyományos gyarmati politikájának törvénye szerint a helyi elitre építették a központi adminisztrációt, amelyet a teljes mértékben arabizált és iszlámizált északi, folyóvölgyi törzsek – a Dzsa'alijín, Sejqijja és a danagla – alkottak. (A 2000-ben illegálisan kiadott és terjesztett Fekete könyv – Kítáb al-Aszvad – szerint a három törzs az ország népességének csupán 5,4%-át adja, ám az ország minden jelentős hatalmi pozícióját

birtokolja.) A gyarmatosítók a többi régióban is a helyi csoportokra építették hatalmi bázisukat, ám csupán a kartúmi elit részesülhetett a modern szekuláris oktatás áldásaiból. A többi tartományban a britek minimális fejlesztéseket valósítottak meg, a helyi kormányzás tulajdonképpen a törzsi rendszerű berendezkedés konzerválása révén maradt hatékony, a cél csupán a viszonylagos nyugalom fenntartása volt. A folyóvölgyiek privilegizált helyzetük révén behozhatatlan előnyre tettek szert a hatalomban, amelyet a britek távozása után is fent tudtak tartani, és létrehozták azt a centrum–periféria állapotot, amely fő okává vált Szudán konfliktusainak.

A brit kormányzók felismerték, hogy a déli három tartomány – Bahr al-Ghazal, Felső-Nílus és Equatoria – arabizációja és iszlámizációja nem, vagy csak igen kevéssé történt meg. Az északi, arab identitású törzsek kereskedői, a dzsellábák az évszázadok során csupán felületes kulturális hatást gyakoroltak a Fehér-Nílus mentén élő népekre, sőt a rabszolga-kereskedelemmel gyűlöletet is szítottak az északiakkal szemben az etnikailag igen változatos régióban. 1929-ben a gyarmatosítók meghirdették a déli programot, amely a déli három tartomány „elzárását” jelentette. Nemcsak a külföldiek, de az északiak is csak engedéllyel léphettek be a területre. A britek célja Dél „megmentése” volt az arabizáció és az iszlámizáció lassú, ám hatékony folyamatától, hogy zavartalanul érvényesüljön a keresztény missziók térítő és egyúttal az angol nyelvet terjesztő tevékenysége. Így alkalmazták már bevett kelet-afrikai kormányzási stratégiájukat, azonban elkövettek egy súlyos hibát: a régiót nem tették önálló kolóniává, hanem Kartúmból kormányozták, és ezzel előkészítették a talajt a térség későbbi erőszakos arabizációjához, marginalizációjához, és végső soron a polgárháborúhoz. Amennyiben Dél lezárását és az új programot a teljes

leválasztás és egy déli, dzsubai, wauai, vagy malakali brit adminisztrációs központ követte volna, talán megmenthették volna Dél-Szudánt az évtizedes elnyomástól és vérfürdőtől. Ám nem így történt, és a függetlenség előestéjén Kartúm nem vette figyelembe a déliek igényeit a hatalomban való részarányos képviselést illetően.

A mellőzöttségből fakadó növekvő elégedetlenség vezetett az első polgárháború kitöréséhez. Az 1955-ös toriti lázadás robbantotta ki a polgárháborút, melynek során a déli helyiek egy csoportja lemészárolta az északiak helyőrségét. Az első polgárháború során a déliek az equatoriai bázisú és vezetésű Anya-Nya mozgalomba tömörültek, amely gerilla harcmodoráról és bozótharcos taktikájáról híresült el a kartúmi, nemzeti hadsereg köreiben.

A később Joseph Lagu vezette ellenállás izraeli támogatással 1970-re igen megerősödött, és már képes volt elbánni az északi hadsereg szovjet gyártmányú tankjaival is. Dzsafer Muhammad Nimeri, a kartúmi elnök tárgyalóasztalhoz ült a déliekkel, melynek eredményeképp 1972-ben megkötötték az addisz-abebei békeszerződést, amely széles körű autonómiát és helyi ügyekben referens dzsubai parlamentet hozott létre.

Nimeri azonban a kezdeti jó katonából a hatalmát mindenáron megtartani akaró diktátorrá vált, többször feloszlatta a dzsubai tanácsot, és délt érintő kérdésekben gyakran nem konzultált a helyi gyűléssel. Az 1970-es években az amerikai Chevron cég olajat talált az északdéli határvidéken,

Dél-Szudán etnikumait két nagy csoportba soroljuk: equatoriaiak (például azande, toposa, mundari) és nílusiak (például dinka, nuer, silluk). A terület lakosságának becsült etnikai megoszlása: dinka 40%, nuer 20%, azande 10%, toposa 8%, silluk 5%, murle 4%, anyuak 1,5%, mundari 1,5%, bari 1%, didinga 1%.

az ebből származó majdani bevételek elosztásáról azonban nem esett szó.

A kiújuló déli elégedetlenség végül 1983-ban a második polgárháború kirobbanásához vezetett. A szikrát az iszlám jogforrásain alapuló vallási törvénykezés, a saríja bevezetése, illetve a Jonglei-csatorna építési munkálatainak megkezdése adta. (A csatorna egyiptomi ötlet volt, annak érdekében, hogy a Nílus vizét eltereljék a déli Szudd mocsárvidékről, így növelve a folyó vízhozamát. A Szudd lakóinak és a déli autonóm gyűlésnek véleményére azonban Nimeri ez esetben sem volt kíváncsi.)

A második polgárháborúban egy tehetséges tábornok, a néhai Dr. John Garang de Mabior létrehozta az SPLA-t, amelynek politikai szárnya SPLM néven ma is kormányozza az autonóm régiót. John Garang dinka volt, Dél-Szudán legnépesebb etnikumának tagja. A második polgárháborút, mely 2005-ben az ún. *Átfogó békemegállapodás* (CPA) aláírásával ért véget, John Garang hadvezetése és stratégiája, valamint az SPLM/A dinka hatalmi bázisa uralta.

A második polgárháború katonailag intenzívebb volt, és jóval több áldozatot követelt, mint az első. A nagyobb léptékű fegyverkezés, a déli katonai fejlődés mellett az 1980-as évek végén új jelenség volt a határvidéki népcsoportok felfegyverzése, melyek (mint például a Baggara Miszerija törzs) a határészaki oldalán Kartúm-barát milíciákká szerveződtek az évek során.

Kartúm a déli etnikai ellentéteket is könnyörtelenül kihasználta, támogatta többek között a nuereket, akik saját SPLM-jük oldalán Riek Machar, a mai dél-szudáni alelnök vezetésével szembeszálltak John Garanggal. Ezen felül külső erőket is támogatott, mint például az észak-ugandai gyökerű *Lord's Resistance Army*-t (LRA), azzal a céllal, hogy az SPLM erőit megossza, és a mozgalmat gyengítse.

A fokozódó nemzetközi diplomáciai aktivitás, a bátor SPLM és a kifáradó, nemzetközileg egyre inkább elszigetelődő Kartúm végül eredményre jutott a tárgyalóasztalnál: 2005. január 9-én Nairobitan a két fél aláírta a CPA-t, amely nem a béke maga, hanem egy útiterv volt a tartós békéhez.

Az átfogó békemegállapodás (CPA) és az átmeneti időszak

2002-ben a szemben álló felek szándéknyilatkozatot írtak alá (Machakos Protocol), amely felvázolta a három évvel későbbi békemegállapodás kereteit. A protokoll preambulumban megfogalmazták, hogy véget kívánnak vetni modern Afrika leghosszabb konfliktusának. A protokoll kimondta azt, amiért a déliek küzdöttek: Szudán egy többkultúrú, többetnikumú, többvallású és többnyelvű ország, melynek minden polgára egyenrangú. Emellett határozott a déliek önrendelkezési jogáról, amely népszavazás formájában ölt testet a békemegállapodás hatéves átmeneti periódusának végén. John Garang „új Szudánja” papíron megvalósult. Kartúm az átmeneti periódust kapta arra, hogy bebizonyítsa, képes megvalósítani eme új ország feltételeit, a déliek pedig ugyanezt a periódust kapták arra, hogy megbizonyosodjanak Kartúm elkötelezettségéről az új ország megvalósításához. A déliek biztosítéka, kvázi menekülési útvonala a referendummal adottá vált. Mindkét fél célja az egység vonzóvá tétele lett, ám a déliek lehetőséget kaptak a különválásra, amennyiben az északiak nem építenék az „új Szudánt”.

A békemegállapodás részleteit a protokoll utáni két évben dolgozták ki a felek a nemzetközi közösség részvételével. A CPA-t 2005. január 9-én írta alá Ali Oszman Taha az NCP, és John Garang az SPLM képviselője.

lőjeként. Ez a dátum jelenti a második észak–déli polgárháború lezárását. Ezzel a dátummal kezdődött meg a féléves előkészítő szakasz, amely során a feleknek létre kellett hozniuk a CPA által meghatározott intézményeket, és meg kellett szövegezniük az átmeneti periódusra vonatkozó alkotmányt. A hatéves átmeneti periódus az előkészítő szakasz után, 2005. július 9-én kezdődött. A békemegállapodás az átmeneti időszak úttervét fektette le.

A CPA határozott a hatalommegosztásról is: az átmeneti időszakban dél vezére, John Garang alelnöki pozíciót kapott, az ország elnökével, Omar al-Bashirral és a második alelnökkel, Ali Osman Tahával alkották az elnökséget. A kartúmi nemzetgyűlésben helyet kapott az SPLM, létrejött a nemzeti egységkormány (*Government of National Unity – GoNU*). Megalakult a déli kormány (*Government of Southern Sudan – GoSS*) és nemzetgyűlés Dzsubában. Az átmeneti periódusnak a népszámlálás (2008. április), az általános választások (2010. április) és végül az önrendelkezési népszavazás (2011. január 9–15.) lettek a kormányzati mérföldkövei.

A sors azonban közbeszólt, John Garang 2005 júliusában, néhány nappal alelnöki beiktatása után helikopterbalesetben elhunyt. A helyére a szintén dinka Salva Kiir lépett, aki azonban az SPLM/A pragmatikusabb, kritikusabb álláspontját képviseli. Omar al-Bashir és az NCP a békemegállapodás átmeneti időszakának éveit alatt nem tudták meggyőzni a délieket, hogy az egység mást is jelenthet, mint a függetlenség óta erőszakolt identitásexport, a nem északi folyóvízgyi törzsek dominanciája, és dél további marginalizációja. Garang „új Szudánja” vele együtt „hunyt el”. Az NCP az egységkormányban többségben maradt, a CPA előírásainak megvalósítása az északi kormánypárt kénye-kedve szerint alakult az SPLM és az északi ellenzéki pártok tiltakozása és a

nemzetgyűlésből való időnkénti demonstratív kivonulása ellenére. Az egység nem vált vonzó opcióvá a déliek számára, a békemegállapodás tűzszünetté degradálódott, és az átmeneti időszak során a dzsubai kormány és Dél-Szudán népe egyre határozottabban a menekülésre, azaz az önrendelkezési referendumon kinyilatkoztatott elszakadásra koncentrált.

A CPA első mérföldköve, a népszámlálás irányított volt, tudatosan kevesebb lelket számláltak Dárfúrban és Dél-Szudánban, hogy a választások után a parlamenti helyek számát a rezsimellenes vidékeken csökkentsék, illetve, hogy Dárfúrban a választókörzetek határait az NCP jelöltjeinek megválasztását elősegítendő húzassák meg.

A 2010. áprilisi választások északon és délen a fennálló status quót erősítették meg. Omar al-Bashir 68%-os szavazati aránnyal maradt az ország elnöke, délen pedig Salva Kiir a voksok 93%-át szerezte meg, és maradt a déli kormány első embere. A nemzetközi megfigyelők a választások során elkövetett kisebb szabálytalanságokról számoltak be, ám az eredményt elismerték, a választásokat sikeres állomásként értékelték a demokrácia útján.

Az NCP nem tudott, vagy nem akart a békemegállapodás átmeneti időszakában valódi szemléletváltást végrehajtani, a déliek pedig joggal hivatkoztak az 1970-es évek déli autonómiájának vezetőjére, Abel Alierre, aki már 1990-ben leírta, hogy az északiak túl sok egyezséget szegtek meg az elmúlt évtizedekben, és elveszítették hitelüket. Az perze örök kérdés marad, hogy Garang legendás karizmája és vezetői képességei vajon képesek lettek volna-e változtatni az északiak „lassító hadjáratán”, illetve az is, hogy vajon elegendőek lettek volna-e a hatéves időszak mégoly példás kartúmi cselekedetei, hogy a déliek 2011 januárjában az egység mellett szavazzanak.

A CPA határozott a vagyonmegosztásról. Az átmeneti időszakban a délen kitermelt olajból származó bevételek 50 százaléka a déli kormányt illeti. Szudán 1999-ben kezdett olajat exportálni, miután jelentős kínai beruházás eredményeképp elkészült az első – *Greater Nile Oil Pipeline* névre keresztelt – olajvezeték, és a hozzátartozó infrastruktúra, amely Port Szudánba juttatja az északi Dél-Kordofán és a déli Unity tartományok olaját. 2006-ban elkészült a második olajvezeték, a *Petrodar* amely bekapcsolta a termelésbe a déli Felső-Nílus tartomány Adar Yale olajmezőjét. Szudán jelenleg ismert olajkészlete 6,3 milliárd hordó, ma körülbelül 500 ezer hordó olajat termelnek ki naponta, ezzel Szudán Nigéria és Angola után a szubszaharai régióban a harmadik helyre került. Az olaj addig nem látott gazdagságot hozott Kartúmnak. A bevételekből a békemegállapodás átmeneti periódusa előtt semmit nem juttatott a déli régióknak. A CPA vagyonmegosztása révén Dzsuba is jelentős bevételre tett szert: Kartúm bevételeinek felét, Dzsubáéknak pedig mintegy 95 százalékát jelentették 2009-ben az olajdollárok. A ma ismert olajtartalékok háromnegyede délen található, ezért Kartúm a déli területeken kitermelt olajból származó bevételei kiesése esetén összjövedelmének 30 százalékától esne el. Dél-Szudán függetlensége esetén a két ország az olajexportot illetően is egymásra lesz utalva. Legalábbis mindaddig, amíg Dzsuba nem épít alternatív olajvezetékét a tengerhez. Tervek már születtek egy Dzsubát a kenyai Mombasával, illetve Lamuval összekötő olajvezeték építéséről, ám a jelentős költségek (körülbelül 1,5 milliárd USD) és a vállalkozás bizonytalansága miatt a beruházásról még nem született szerződés.

A CPA biztonsági kérdésekben is határozott. Az átmeneti időszak második évének végéig az északi hadseregnek ki kellett von-

nia csapatait délről, az SPLA legitim hadereje lett a déli országrésznek, és kivonta csapatait északról. Létrehozták a határvidék vitatott területein szolgálatot teljesítő úgynevezett közös hadosztályokat (*Joint Integration Units –JIUs*), amelyek közös irányítás alatt lévő, mindkét hadsereg katonáit magukban foglaló alakulatok. Az 1956-os, 2100 kilométer hosszan húzódó észak–déli határ meghatározására és demarkációjának előkészítésére a megállapodó felek egy technikai tanácsot (*Technical Border Committee*) hoztak létre. A déli és északi tagokkal felálló tizennyolc fős tanácsnak erre a feladatra a békemegállapodás szerint a féléves előkészítő szakasz állt rendelkezésére. A technikai feladat azonban hamar politikai kérdésé vált, és a tanács munkájának útjába számos akadály került. A határ teljes kijelölése és demarkációja máig nem valósult meg. Néhány vitatott terület pontos határáról kormányzati szinten, a referendum utáni tárgyalásokon fognak dönteni.

A CPA határozott az észak–déli határ északi oldalán elterülő déli kötődésű speciális területek, azaz a Dél-Kordofán tartomány területén lévő Abyei és a Nuba-hegység, valamint Kék-Nílus tartomány státuszáról.

Biztonsági kérdések

A CPA legalizálta a Dél-Szudán függetlenségéért küzdő SPLA-t, és határozott a közös hadosztályok, a JIU-k felállításáról. Az elszakadás érvénybe lépésekor a békemegállapodás értelmében a JIU-kat fel kell oszlatni, és az SPLA, illetve a szudáni hadsereg (*Sudan Armed Forces –SAF*) soraiba kell olvasztani a déli, illetve az északi katonákat. A SAF-ban azonban az ország sajátos történelme okán sok déli illetőségű, illetve kötődésű katona teljesít szolgálatot. Az északi hadsereg ezért nem kívánja visszavenni a

közös haderők kötelékében délen szolgálót tevő egységeket, hiszen lojalitásuk megkérdőjelezhető.

A közös egységek felosztatása mellett a határ demilitarizációja és a felfegyverzett civilek leszerelése is elsőrendű jelentőséggel bír a két ország biztonsága szempontjából. A határ demilitarizációjának azonban előfeltétele a határ teljes demarkációja. A vitatott szakaszokon és az olajkitermelő infrastruktúra közelében jelentős számú csapatokat állomásoztat mind a SAF, mind az SPLA. Az etióp–eritreai határviták következtében kirobbant háborúhoz hasonló helyzet elkerülése érdekében elengedhetetlen a teljes határdemarkáció és a határ tiszteletben tartása a haderők részéről. Ennek ellenőrzésében hatékony segítséget nyújthat az UNMIS. Mandátuma a függetlenségig szól, ám kívánatos a meghosszabbítása.

A civil lakosság leszerelése az eddig említettekhez hasonlóan égető probléma. Amíg egy-egy etnikai vagy ideológiai vonal mentén szerveződő csoport könnyedén juthat fegyverhez, és szabadon garázdálkodhat katonailag kevésbé ellenőrzött területeken, vagy a SAF, illetve az SPLM hallgatólagos beleegyezésével, a biztonságot a diplomáciai egyeztetés nem tudja garantálni.

A leszerelés problémája nemcsak a határvidéken, hanem Dél-Szudán belső területein is komoly biztonsági kockázatot jelent. Az új állam etnikai sokszínűsége mindig is magában rejtette a szomszédos területek közti kisebb összetűzéseket. A két emberöltőn át tartó háború nem volt mentes a belső ellentétek átpolitizálásától, és nagyszámú áldozatokat követelt például az 1990-es évek már említett dinka–nuer szakadása, vagy a Jonglei tartomány területén élő murle nép nuerekkel való ellenségeskedése. A déliek évszázados „sportja”, a jószágablás is jelentős áldozatokat követelt az elmúlt években a felfegyverzett lakosság körében.

A déli kormány egyik legfontosabb feladata a lakosság leszerelése. A harcosokat, akiknek már apjuk, sőt nagyapjuk is fegyverrel az oldalán élte le életét, farmerekké, szakemberekké kell képezni, illetve a rendőrség és a hadsereg soraiba kell integrálni.

Az ENSZ és a déli kormány közös leszerelési és reintegrálási projektje, a DDR már a CPA aláírása után közvetlenül megindult, ám kevés sikerrel járt, mivel a leszerelés a különböző régiókban nem szimultán zajlott. A leszerelés egyidejű végrehajtása előfeltétele a belső konfliktusok megelőzésének, melyek nemcsak a szomszédos rivális csoportok között, hanem lázadó tábornokok és az SPLA között is időről időre fellángolnak. A referendum előestéjén, január 8-án is összecsaptak fegyveres lázadók a hadsereggel a Unity tartománybeli Tor Abiethben. A nuer Gatluak Gaihoz hű fegyveresek közül hatot öltek meg a hadsereg katonái, az SPLA tagadta, hogy az összecsapás az ő soraikból is áldozatokat követelt volna. Gatluak Gai két nappal később csatlakozott a lázadók vezéré, a padeng dinka George Athor és az SPLM között január 5-én megkötött tűzszünethez. A tűzszünet az SPLM áldásos egyesítő tevékenységének, a dél-szudáni állam- és nemzetépítésnek eredménye. 2010. október 6-án Salva Kiir elnök általános amnesztiát hirdetett az összes lázadónak és csapatainak, amennyiben feltétel nélkül leteszik a fegyvert, és csatlakoznak az SPLA-hoz. A lázadók közül csak az Északnyugat-Jongleiben aktív George Athor és a két tábornoka, a már említett Gatluak Gai és a Jonglei tartomány Pibor megyéjében aktív murle David Yauyau nem élt ezzel a lehetőséggel, egészen a januári tűzszünet megkötéséig. A tárgyalások folytatódtak Athor és az SPLM között, ám a tábornok csapatai február közepe óta újra összecsaptak néhány-szor már az SPLA-val.

A déli államépítés

A referendum – mint közös cél – egyesítette a rendkívül sokszínű etnikai összetételű lakosságot és az ellenzéki pártokat, csoportokat, akik ideiglenesen félretették vitáikat, hatalmi harcaikat. A népszavazás békésen lezajlott, a célra összpontosító figyelem megszünt, a dél-szudáni egység pedig még nem létezik. Salva Kiir és az SPLM rendkívül nehéz feladatokkal néz szembe.

A dél-szudáni nép elnyerte szabadságát, ám a szunnyadó ellentétek újult erővel törnek a felszínre. A kormánynak és a hadseregnek minden politikai és katonai erejét és befolyását latba kell vetnie, hogy egyrészt kezelje a nép túl magas elvárásait a függetlenséggel szemben, másrészt, hogy uralni tudja a két emberöltőn keresztül háborúban élő, sok helyen fegyvert is birtokló népet. Az ENSZ egy áprilisi dzsubai sajtókonferencián közzétett számadatai is jelzik a régiót sújtó erőszak mértékét: Dél-Szudán és Abyei területén 2011-ben 151 incidens során 801 ember halt meg és az erőszakos események következtében, 94 ezer ember kényszerült elhagyni otthonát, vált belső menekültté.

Az új állam etnikai sokszínűsége mindig is magában rejtette a szomszédos területek közötti kisebb összetűzéseket, amely a belső ellentétek kifejeződésének első, úgynevezett hagyományos szintje. A fél évszázados háború nem volt mentes a belső ellentétek átpolitizálásától és nagyszámú áldozatot követelt például az 1990-es évek dinka–nuer szakadása, vagy a Jonglei tartomány területén élő murle nép lou nuerekkel való ellenségeskedése. A déliek évszázados „sportja”, a jószágablás is jó néhány emberéletet követelt az elmúlt években a felfegyverzett lakosság körében. A békemegállapodás óta eltelt csaknem hat évben a hadsereg az ENSZ segítségével ugyan több lefegyverző akciót hajtott végre, ám mivel

ezek nem egy időben történtek, a szomszédos etnikumok fegyverei miatt a fegyverteleknek újra felszerelkeztek.

A hadsereg szervezett ugyan, ám nem tud teljes ellenőrzést gyakorolni a 640 ezer km² nagyságú területen, ahol jelenleg csupán 150 km aszfaltozott út van, egyes tartományok között csak légi úton lehetséges közlekedni, különösen a közel féléves esős évszakban, amely a gyakori és szokásos árvizek révén hatalmas területeket vág el a külvilágtól. Az infrastrukturális beruházások helyi pénzből és az NGO-k, az USA, Kína és a szomszédos országok tőkájének köszönhetően beindultak, ám még sok évbe telik, míg az elfogadható logisztikai és alapszolgáltatás-beli feltételek adottak lesznek az országban.

A belső ellentétek kifejeződésének másik szintje a fegyveres lázadás, melyet a hadseregben kilépett, vagy abba még nem integrált táborno- k, katonai vezetők kezdeményeznek, akik szülőföldjükön és annak közvetlen vonzáskörzetében toborozzák embe- reiket. Közülük a két legjelentősebb a Jonglei tartománybeli Canal, más néven Korfulus megye „ura”, a padeng dinka George Athor, és a Unity tartománybeli Mayom megye egyes részeit ellenőrző bul nuer Peter Gadet. Mindketten megalakították katonai és politikai szervezetüket. Athor létrehozta a *South Sudan Democratic Movement*-et, Gadet pedig a *South Sudan Liberation Army*-t. Mindkét szervezethez csatlakoztak más lázadók is, akik saját területükön tobo- rozzák fegyvereseiket és híveiket. Athor mel- lé a választásokon vesztes volt táborno- k (pl. az Unity tartománybeli nuer Gatluak Gai, a Jonglei tartománybeli murle David Yauyau, a Felső-Nílus tartománybeli silluk Oliny és az Észak-Bahr al Ghazal tartománybeli Abdel Bagi Ayii) és a referendum után fellépett, nem Unity tartomány területén aktív lázadók, míg Gadet mellé a referendum utáni, Unity

tartománybeli „újak” (pl. a nuer Carlo Kol és Bol GatKouth Kol) csatlakoztak. A laza ernyőszervezetként működő, sematikus, vagy semmiféle politikai programmal nem rendelkező lázadók az utóbbi hónapokban több összecsapásban mutatták meg katonai erejüket.

Az általános választásokon független jelöltként nem eredményes, a kormánypártból kilépett helyi hatalmasságok, illetve az egykori milíciák vezetői ellen a kormány a referendum előtti időszakban, 2010. október 6-án eredményesen fellépett, amikor is Salva Kiir általános amnesztiát hirdetett az összes lázadónak és csapatainak, amennyiben feltétel nélkül leteszik a fegyvert és csatlakoznak a hadsereghez. Néhányan, köztük Athor azonban feltételekhez kötötték a csatlakozást. A hadsereg tárgyalásokat kezdeményezett velük, melyek idén januárban tűzszüneti megállapodáshoz vezettek. Azonban a tűzszünet láthatólag csak a referendumra szólt, hiszen februárban újabb, kétszáz emberéletet követelő heves összecsapás történt köztük, amelynek kezdeményezésével mind a hadsereg, mind Athor a másik felet vádolja.

A lázadásokra a kormány a hadsereg gyors bevetésével reagál. A probléma a fegyveres lázadók fegyverrel való „leszerelésével” az, hogy a hadsereg azonosítja a felkelőt etnikai csoportjával, klánjával, és a szimpatizáns lakosság körében is bosszút áll elesettjeiért. Külön probléma, hogy a kormány és az SPLA válasza a felkelésekre alapvetően befolyásolhatja a függetlenség utáni belső politikai viszonyokat, hiszen Kartúm eltávolodásával délen az állami és nem állami szereplők közti kapcsolatok új alapokra helyeződnek.

A kormány nyilatkozataiban szinte minden esetben Kartúmot vádolja a lázadások anyagi és felszerelésbeli támogatásával. Márciusban az ügy odáig fajult, hogy a déliek néhány napra felfüggesztették a párbe-

szédet az északiakkal. Az SPLM főtitkára, a silluk Pagan Amum katonai dokumentumokra hivatkozva megvádolta az NCP-t, hogy a lázadó csapatokat megszervezik, felszerelik és útjukra engedik, hogy destabilizálják a létrejövő déli államot, és megdöntsék annak kormányát. A dokumentumok hitelességét az NCP hevesen tagadta.

Kartúm érintettsége kérdéses a fegyveres lázadásokban. Az kétségtelen, hogy a második polgárháború során Kartúm gyakran szervezett milíciákat a vezetésben melőzött etnikumok soraiból, és az is kétségtelen, hogy e gyakorlat folytatása ma is előnyökkel járna. A belső fegyveres konfliktus egyrészt elvonja a kormány figyelmét és erejét a tárgyalásokról és az állam szolgáltatásainak kiépítéséről, másrészt a folyamatos belső harcok azt mutatják a nemzetközi közösségnek, hogy az SPLM képtelen kormányozni az új államot. Azonban az is kétségtelen, hogy a déli kormánynak jól jön az „északi kártya” kijátszása, hiszen így minden fegyveres felkelés felelősségét Kartúmnak lehet tulajdonítani, és ebben az esetben az SPLM csak elszenvedője az északi összeesküvésnek.

Néhány fegyveres felkelést valóban támogat Kartúm, néhány azonban csakis belső ellentétek kifejeződése. A megfelelő válasz a teljes lefegyverzés lenne, amelynek minden érintett területen egy időben kell megtörténnie, és meg kell akadályozni a begyűjtött fegyverek újraeladását is. Ebben az esetben a lázadó helyi hatalmasságok nem tudnának néhány hét alatt milíciát szervezni a harcban járatos és felfegyverzett lakosság körében. A jelenlegi taktika, azaz a hadsereg gyors elencsapása az adott területen sok civil áldozattal jár, sok veszteséget okoz a helyi lakoságnak, akik ezért a kormányt okolják, és a lázadók által könnyen mobilizálhatók lesznek egy esetleges újabb csapásra. A kormánynak külön kell választania magát hadseregé-

tól, és a lassan szerveződő, még nem hatékony professzionális rendőrség bevetésével kell reagálnia a helyi konfliktusokra, hogy elkerülje az etnikai, illetve klánbéli hovatarthatóság alapján zajló bosszúhadjáratokat.

Konklúzió

A 2005-ben meghirdetett leszerelési folyamat a békemegállapodás átmeneti időszakra vonatkozó hatéves terv 180 ezres célszámától messze elmarad. Ennek kevesebb mint negyede valósult meg, és a határvidék, valamint a déli belső területek sajátos dinamikája miatt a fegyverek újrahaznosulnak, sőt számuk még növekszik is. Az eddigi dél-szudáni leszerelés összességében sikertelen volt. A taposóaknák felszedésére vonatkozó tervek eredményei is kérdésesek, hiszen ma is új aknákat telepítenek a régi-új konfliktuszónákba. A leszerelés utáni reintegrációs szakasz érdemben még meg sem kezdődhetett. Dél-Szudán nem szűnt meg a harcosok földje lenni.

A kormánynak ragaszkodnia kell ahhoz, hogy a hadsereg szerepét nem az állam belső, hanem külső erőktől való védelmére korlátozza. A belső fegyveres felkelések, jószágrablások és bosszúhadjáratok kezelése a professzionális rendőrség dolga lenne. A hadsereg azonban az állam történetéből adódóan a kormány része, a rendőrség kiépítése pedig még kezdeti stádiumban van.

A szemléleti és intézménybeli átalakítások felülről jövő hatásával egy időben az alsó szinten hatékony, időben szimultán történő leszerelési „hadjáratokat” kell véghezvinni.

A dél-szudáni leszerelés a függetlenséggel új szakaszba lép. Az UNMIS és a nemzetközi közösség hatékony támogatása elengedhetetlen lesz a leszerelés tartósságához. A fegyvereknek a reguláris hadsereg és a rendőrség tulajdonába kell kerülniük. A begyűjtött felesleges fegyvereket pedig, különös tekintettel a taposóaknákra és a nehézfegyverekre, meg kell semmisíteni, hogy elkerüljék a fegyverek „újrahaznosítását”, és megszakítsák a felfegyverzés, a fegyverhez jutás ördögi körét. ■

Irodalom

- Nicholls, Ryan: DDR in Sudan: Too Little, Too Late? *Small Arms Survey*, Geneva, 2011.
- Búr Gábor: The Second Scramble – a második versenyfutás Afrikáért. *Külügyi Szemle*, 2008. 4. szám.
- Collins, Robert: *A History of Modern Sudan*. Cambridge, 2008, Cambridge University Press.
- Young, John: The South Sudan Defence Forces in the Wake of the Juba declaration. *Small Arms Survey*, November, 2006.
- 5th Population and Housing Census, an Incomplete Exercise. *Darfur Relief and Documentation Centre*. February, 2010.
- Preliminary Statement. *Carter Center, Election Observation Mission*. 17 April, 2010.
- Alier, Abel: *Southern Sudan, Too Many Agreements Dishonoured*. Exeter, 1990, Ithaca Press.
- More Than a Line : Sudan's North-South Border. *Concordis International Sudan Report*. 09. 2010.
- Jonglei's Tribal Conflicts. *International Crisis Group, Africa Report*, No. 154, 23 December, 2009.
- Gatluak Gai Rebellion, Unity State. *Small Arms Survey, Sudan Human Security Baseline Assessment*, January, 2011.
- Security Council Report, May, 2011. South Sudan. *UNSC*.
- South Sudan accuses Bashir of plot, suspends talks. *Reuters*, 12 March, 2011.